

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นักวิชาการทางด้านการสื่อสารหลายท่านต่างเห็นพ้องต้องกันกับข้อสันนิษฐานที่ว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของประชาชนในเรื่องที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม (social phenomena) หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าประชาชนสามารถได้รับความรู้เกี่ยวกับกิจการสาธารณะต่าง ๆ (public affairs) จากสื่อมวลชน ตัวอย่างเช่น โรเจอร์ (E.M. Rogers, 1983 : 198-209) ได้ชี้ให้เห็นว่า สื่อมวลชนมีความสำคัญในชั้นความรู้ (knowledge stage) อันเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม หมายถึงว่า สื่อมวลชนสามารถทำให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมได้เป็นอย่างดีในระดับหนึ่ง ก่อนที่จะนำไปสู่การตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมนั้น ๆ ต่อไป มีงานวิจัย จำนวน 18 เรื่อง ที่ได้สนับสนุนความคิดนี้ในหนังสือของโรเจอร์

ยังมีงานวิจัยทางด้านการสื่อสารมวลชนอีกจำนวนไม่น้อย ที่ได้ศึกษาถึงความเกี่ยวข้องกันระหว่างการใช้สื่อมวลชนกับความรู้ในประเด็นต่าง ๆ ของประชาชน โดยยึดเอาข้อสันนิษฐานดังกล่าวข้างต้นเป็นพื้นฐานในการศึกษา สำหรับสื่อมวลชนที่เป็นหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์นั้น โดยทั่วไปแล้วผลจากงานวิจัยแสดงให้เห็นว่า การอ่านหนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ ในขณะที่การดูโทรทัศน์มีความสัมพันธ์กับความรู้เพียงเล็กน้อยหรือแม้กระทั่งบางทีก็มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความรู้ด้วยซ้ำไป (H.M. Culbertson and G.H. Stempel III, 1986 : 584) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่า หนังสือพิมพ์สามารถเสนอข่าวสารที่ครอบคลุมรายละเอียดได้ลึกซึ้ง ในขณะที่โทรทัศน์เสนอข่าวสารได้แต่เพียงผิวเผิน (L.B. Becker and D.C. Whitney, 1980 : 95-120) และผู้อ่านหนังสือพิมพ์มีโอกาสอ่านทบทวนได้เมื่อไม่เข้าใจ ส่วนผู้ดูโทรทัศน์ไม่มีโอกาสทบทวน (เว้นแต่ว่าจะมีการบันทึกไว้) เพราะข่าวสารในโทรทัศน์จะผ่านไปอย่างรวดเร็ว (A. Tan, 1981 : 157-165) นอกจากนี้ผู้ดูโทรทัศน์ยัง

สามารถทำกิจกรรมอย่างอื่นไปด้วยในขณะที่ดูโทรทัศน์ ทำให้ได้รับข่าวสารไม่เต็มที่ (J. Robinson, 1977) จากหลักฐานเหล่านี้พอจะกล่าวได้ว่า ผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์อาจเรียนรู้ข่าวสารแตกต่างไปจากผู้ดูโทรทัศน์ เรียนรู้หรือผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์สามารถเรียนรู้ข่าวสารได้ดีกว่าผู้ดูโทรทัศน์

อย่างไรก็ตามงานวิจัยของคัลเบิร์ตสันและสแตมเพิล (H.M. Culbertson and G.H. Stempel III, 1986 : 579-602) พบว่า ทั้งการอ่านหนังสือพิมพ์และการดูโทรทัศน์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ นั้นหมายความว่า การอ่านหนังสือพิมพ์และการดูโทรทัศน์ต่างก็สามารถมีอิทธิพลต่อความรู้ของประชาชนได้ แต่ความสำคัญของการค้นพบของทั้งสองอยู่ที่ว่า การอ่านหนังสือพิมพ์และการดูโทรทัศน์นั้นเป็นแบบใด แบบเจาะจง (focused use) หรือแบบทั่วไป (general use) คัลเบิร์ตสันและสแตมเพิลได้สรุปว่า การอ่านหนังสือพิมพ์แบบเจาะจงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ใกล้เคียงกับการอ่านหนังสือพิมพ์แบบทั่วไป ส่วนการดูโทรทัศน์แบบเจาะจงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้สูงกว่าการดูโทรทัศน์แบบทั่วไป

งานวิจัยของคัลเบิร์ตสันและสแตมเพิล มีความน่าสนใจอยู่ตรงที่วิธีวัดการใช้สื่อมวลชนที่แบ่งออกเป็นการวัดแบบเจาะจงและการวัดแบบทั่วไป ซึ่งทำให้สามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สื่อมวลชนกับความรู้ได้ละเอียดและมีความหมายยิ่งขึ้น

ในปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อม นับเป็นประเด็นสำคัญที่หลายประเทศทั่วโลกได้ให้ความสนใจหยิบยกขึ้นมากล่าวถึง และมีความตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม จากหนังสือเรื่อง Our Common Future ของ World Commission on Environment and Development (WCED) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่โลกกำลังเผชิญอยู่ ซึ่งจะส่งผลไปถึงโลกในอนาคตรุนแรงยิ่งขึ้นหากไม่มีการจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป ประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ทุกประเทศไม่ว่าประเทศร่ำรวยหรือยากจนจะต้องเอาใจใส่ร่วมมือกันแก้ไข เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อมนุษยชาติทุกรูปทุกนามซึ่งต่างก็มีชะตากรรมร่วมกัน และในหนังสือดังกล่าวก็ยังได้เสนอ

แนวทางใหม่ ในการจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (New Approaches to Environment and Development) ให้มีความสมดุลกัน ทั้งนี้ก็เนื่องจากสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมนั้นมีสาเหตุใหญ่มาจากการพัฒนาที่ขาด "ความพอดี"

ประเทศไทยก็ได้มีความตื่นตัวถึงเรื่องสิ่งแวดล้อมเช่นกัน หากมองย้อนหลังไปประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา ประเทศไทยมีแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น เป็นครั้งแรกในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (2520-2524) โดยกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างกว้าง ๆ มิได้กำหนดแผนงานและโครงการ ต่อมาในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 (2525-2529) มีการนำนโยบายและมาตรการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ได้จัดทำในแผนพัฒนา ฉบับที่ 4 มาใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแผนและโครงการที่มีเป้าหมายชัดเจน สำหรับในแผนพัฒนา ฉบับที่ 6 (2530-2534) ก็ได้มีการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาสิ่งแวดล้อมละเอียดมากยิ่งขึ้น นโยบายหนึ่งที่มีความสำคัญได้แก่นโยบายสนับสนุนให้ภาคเอกชนและประชาชนโดยทั่วไปมีความเข้าใจที่ถูกต้อง และเกิดจิตสำนึกในด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด ทั้งนี้เพราะเหตุว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาของทุกคนในสังคม เป็นภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่ประชาชนทุกคนจะต้องร่วมมือกันแก้ไข

ต่อมารัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้ประกาศในปี 2532 เป็นปีแห่งการพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้วยเหตุที่ว่าการรณรงค์เรื่องสิ่งแวดล้อมจะต้องกระทำต่อเนื่อง รัฐบาลจึงได้ขยายปีแห่งการพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมออกไปอีกจนถึงปี 2535 (ประจวบ ไชยสาส์น, 2533 : 6) นอกจากนี้ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ยังได้มีคำสั่งที่ 95/2532 แต่งตั้งคณะกรรมการประชาสัมพันธ์สิ่งแวดล้อมขึ้น เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2532 โดยมีหน้าที่รับผิดชอบ กำหนดนโยบาย แนวทาง และแผนงานเกี่ยวกับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมให้หน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน นักศึกษา ประชาชนได้ทราบและตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ปัญหาและข้อเท็จจริง เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงาน

ทั้งภาครัฐและ เอกชนในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ข่าวสารข้อมูลดังกล่าวด้วย (คำสั่งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2532)

ในด้านของสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ ก็ได้ตอบสนองต่อประเด็น ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยการเสนอข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ข่าว บทความ สารคดี แม้กระทั่งโฆษณา จึงทำให้ประชาชนทั่วไปมีโอกาสมากขึ้นที่จะได้รับข่าวสารเหล่านี้

ผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นกิจการสาธารณะอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ และได้มีการเผยแพร่ข่าวสารทั้งทางหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวมากขึ้นและมีความต่อเนื่อง จึงต้องการศึกษาว่า การอ่านหนังสือพิมพ์และการดูโทรทัศน์ มีความสัมพันธ์กับความรู้ เรื่องสิ่งแวดล้อมของประชาชนหรือไม่ ถ้ามีเป็นอย่างไร โดยวัดการใช้สื่อมวลชนทั้งสองตามวิธีของคัล เบิร์ตสันและสเคมเพิล นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้คำนึงและศึกษาถึงตัวแปรอีกตัวหนึ่งในฐานะตัวแปรคุม (control variable) ได้แก่ ระดับการศึกษา ซึ่งเป็นตัวแปรเชิงประชากรที่มีอิทธิพลสูงต่อความรู้ของประชาชน (J. Robinson, 1972 : 75) รวมทั้งศึกษาต่อไปด้วยว่า ระหว่างการใช้สื่อมวลชนกับระดับการศึกษา ตัวแปรใดสามารถอธิบายความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่ากัน

ผู้วิจัยได้เลือกเอาประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่เป็นประชากรในการศึกษาก็ด้วย เหตุที่ว่า เชียงใหม่เป็นเมืองที่กำลังเจริญเติบโตและประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ไม่น้อย เช่น ปัญหาป่าไม้ ปัญหาความแออัดของพลเมือง ปัญหามลพิษ เป็นต้น และประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ยังสามารถอ่านหนังสือพิมพ์และดูโทรทัศน์ได้อย่างเท่าเทียมกันกับประชาชนในเมืองหลวง ดังนั้นเชียงใหม่จึงเป็นเมืองที่มีเงื่อนไขพร้อมสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการใช้สื่อมวลชนของประชาชน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้อสื่อมวลชนกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของประชาชนได้แก่
 - 2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างการอ่านหนังสือพิมพ์แบบเจาะจงกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม
 - 2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการอ่านหนังสือพิมพ์แบบทั่วไปกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม
 - 2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างการดูโทรทัศน์แบบเจาะจงกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม
 - 2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการดูโทรทัศน์แบบทั่วไปกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษากับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของประชาชน
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้อสื่อมวลชนกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของประชาชน เมื่อควบคุมระดับการศึกษา
5. เพื่อศึกษาว่าระหว่างการใช้อสื่อมวลชนกับระดับการศึกษา ตัวแปรใดสามารถใช้เป็นดัชนีอธิบายความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่ากัน

ปัญหาวิจัย

1. การใช้อสื่อมวลชนของประชาชนเป็นอย่างไร โดยพิจารณาถึง
 - 1.1 การอ่านหนังสือพิมพ์แบบเจาะจง การอ่านหนังสือพิมพ์แบบทั่วไป
 ประเภทของข่าวสารที่อ่าน วัตถุประสงค์ที่อ่าน ชอบอ่านหนังสือพิมพ์ฉบับใดมากที่สุด รับหนังสือพิมพ์เป็นประจำหรือไม่ และได้รับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมจากการอ่านหนังสือพิมพ์มากน้อยเพียงใด

1.2 การดูโทรทัศน์แบบเจาะจง การดูโทรทัศน์แบบทั่วไป ประเภทของ
ข่าวสารที่ดู วัตถุประสงค์ที่ดู ทำอะไรขณะที่ดู และได้รับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมจากการ
ดูโทรทัศน์มากน้อยเพียงใด

2. ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สื่อมวลชนกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของ
ประชาชนเป็นอย่างไร

3. ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษากับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของประชาชน
เป็นอย่างไร

4. ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สื่อมวลชนกับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของ
ประชาชนเป็นอย่างไร เมื่อควบคุมระดับการศึกษา

5. เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการใช้สื่อมวลชนกับระดับการศึกษา ตัวแปรใด
สามารถใช้เป็นดัชนีอธิบายความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่ากัน

สมมติฐาน

1. การอ่านหนังสือพิมพ์แบบ เจาะจงมีความสัมพันธ์ เชิงบวกกับความรู้ เรื่อง
สิ่งแวดล้อม
2. การอ่านหนังสือพิมพ์แบบทั่วไปมีความสัมพันธ์ เชิงบวกกับความรู้ เรื่อง
สิ่งแวดล้อม
3. การดูโทรทัศน์แบบ เจาะจงมีความสัมพันธ์ เชิงบวกกับความรู้ เรื่องสิ่งแวดล้อม
4. การดูโทรทัศน์แบบทั่วไปมีความสัมพันธ์ เชิงบวกกับความรู้ เรื่องสิ่งแวดล้อม
5. ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์ เชิงบวกกับความรู้ เรื่องสิ่งแวดล้อม
6. การอ่านหนังสือพิมพ์แบบ เจาะจงยังคงมีความสัมพันธ์ เชิงบวกกับความรู้
เรื่องสิ่งแวดล้อม เมื่อควบคุมระดับการศึกษา
7. การอ่านหนังสือพิมพ์แบบทั่วไปไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ เรื่องสิ่งแวดล้อม
เมื่อควบคุมระดับการศึกษา
8. การดูโทรทัศน์แบบ เจาะจงยังคงมีความสัมพันธ์ เชิงบวกกับความรู้ เรื่อง
สิ่งแวดล้อม เมื่อควบคุมระดับการศึกษา

9. การดูโทรทัศน์แบบทั่วไปไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม เมื่อควบคุมระดับการศึกษา

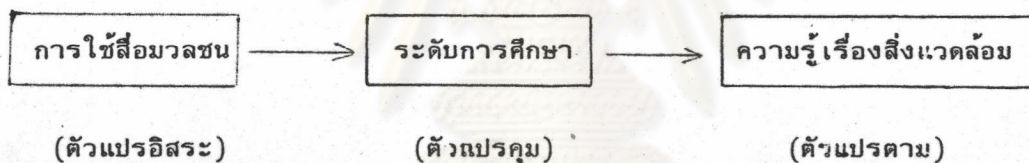
10. การใช้สื่อมวลชนสามารถใช้เป็นดัชนีอธิบายความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่าระดับการศึกษา

ตัวแปรในการวิจัย

ตัวแปรในการวิจัยมี 3 ตัวแปรหลักคือ

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การใช้สื่อมวลชน
2. ตัวแปรคุม ได้แก่ ระดับการศึกษา
3. ตัวแปรตาม ได้แก่ ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม

แสดง เป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ เท่านั้น

ข้อจำกัดของการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยที่กระทำในอำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ ดังนั้นผลของการวิจัยจึงไม่สามารถใช้อ้างอิงไปถึงประชาชนทั่วประเทศได้

คำจำกัดความในการวิจัย

1. สื่อมวลชน หมายความว่า หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์
2. การใช้สื่อมวลชน หมายความว่า การอ่านหนังสือพิมพ์และการดูโทรทัศน์
3. การอ่านหนังสือพิมพ์แบบเจาะจง หมายความว่า ความบ่อยครั้งในการอ่านหนังสือพิมพ์ที่มี เนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
4. การอ่านหนังสือพิมพ์แบบทั่วไป หมายความว่า ความบ่อยครั้งในการอ่านหนังสือพิมพ์ที่มี เนื้อหาไม่ว่าจะ เกี่ยวกับ เรื่องใดก็ตาม
5. การดูโทรทัศน์แบบเจาะจง หมายความว่า ความบ่อยครั้งในการดูโทรทัศน์ที่มี เนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
6. การดูโทรทัศน์แบบทั่วไป หมายความว่า ความบ่อยครั้งในการดูโทรทัศน์ที่มี เนื้อหาไม่ว่าจะเกี่ยวกับ เรื่องใดก็ตาม
7. ระดับการศึกษา หมายความว่า ระดับการศึกษาของประชาชนที่สำเร็จจากสถาบันการศึกษา
8. ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม หมายความว่า ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางชีวกายภาพ ได้แก่องค์ประกอบต่าง ๆ ของธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ สัตว์ป่า ฯลฯ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคาร รถยนต์ เสียง มลพิษ ฯลฯ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลจากการวิจัย สามารถใช้เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่รับผิดชอบงานด้านสิ่งแวดล้อม จะได้นำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนและดำเนินการของหน่วยงานให้เหมาะสม
2. ผลจากการวิจัยจะช่วย เห็นแนวทางในการปรับปรุงการ เผยแพร่ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม ของหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ให้มีความ เหมาะสมกับประชาชนผู้รับสารมากขึ้น

๘. ผลจากการวิจัยสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษาค้นคว้าในตนเองเดียวกันกับสื่อมวลชนประเภทอื่นต่อไปอันเป็นการส่งเสริมให้เกิดประโยชน์เชิงวิชาการ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย